

Huis Doorn

Niet Neder- lands genoeg

reportage Van de Raad voor Cultuur mag het Utrechtse rijksmuseum Huis Doorn dicht. Het noodpaleis van 'Kaiser Wilhelm' zou 'niet van nationaal, eerder van Duits belang' zijn. De museumdirecteur ging voor een diplomatiek offensief naar Berlijn.

door Marc van Dijk

De studeerkamer, 1933.
De keizer omringde zich met
het decor van zijn verleden

Zijn Duitse collega's en diplomaten zijn 'verbaasd' en 'ontsteld' over de boodschap uit Nederland. Sinds wanneer heeft de Nederlandse overheid zo'n nationalistische geschiedsoptelling, willen ze weten. 'Schloss Oranienburg, ten noorden van Berlijn, was de residentie van een Nederlandse prinses,' zegt een diplomaat, 'Duitse paleizen hangen sowieso vol met Nederlandse schilderijen. En wat te denken van het Holländisches Viertel in Potsdam? Wat zouden jullie ervan vinden als wij zouden zeggen dat dit soort zaken niet Duits genoeg zijn en dus geen wezenlijk deel uitmaken van de Duitse geschiedenis?'

Nee, het valt niet mee om het Nederlandse cultuurbeleid aan de oosterburen uit te leggen, merkt Eymert-Jan Goossens, directeur van rijksmuseum Huis Doorn. Gelukkig kan hij eraan toevoegen dat hij het niet verzonnen heeft en dat hij het zelf ook absurd vindt.

Goossens is in Berlijn voor crisisoverleg met een select gezelschap van Duitse collega's en diplomaten. Ook al had hij ze vooraf al over de situatie bericht, ze weten niet wat ze horen. Huis Doorn, de *Exil-residenz* waar de roemruchte Duitse keizer Wilhelm II de laatste twintig jaar van zijn leven doorbracht, dreigt voorgoed aan het zicht onttrokken te worden. De Raad voor Cultuur, die staatssecretaris van Cultuur Halbe Zijlstra adviseert over de invulling van zijn bezuinigingsopdracht van 125 miljoen euro, vindt het paleis van de laatste Duitse keizer van geen enkele historische relevantie voor Nederland. 'De collectie maakt een periode uit de Duitse cultuurhistorie en geschiedenis inzichtelijk,' schrijft de Raad. 'De Raad vindt de collectie van Huis Doorn niet van nationaal belang, maar eerder van Duits belang.'

Een van de disgenoten hoort de samenvatting hoofdschuddend aan. 'Heeft uw Raad voor Cultuur ooit van Europa gehoord, of van Europese cultuurgeschiedenis? Van de Eerste Wereldoorlog? En de Tweede?'

Het is een broerierige zomerdag in Berlijn en de Nederlandse museumdirecteur wordt met witte wijn en bronwater ontvangen op het chique terras van het Literaturhaus, vlak bij Schloss Charlottenburg. Het gesprek is inhoudelijk, er

'Heeft uw Raad voor Cultuur ooit van Europa gehoord, of van Europese cultuurgeschiedenis?'

Wilhelm II in het park van Huis Doorn in september 1933

klinkt geen managersjargon. In Duitsland zijn museumdirecteuren in eerste instantie experts, kenners van het cultuurgoed dat ze beheeren. Ze worden rondgereden in dienstauto's. Het is een gemengd gezelschap: een oud-ambassadeur, een vertegenwoordiger van de Nederlandse ambassade in Berlijn, een medewerker van het Deutsches Historisches Museum en twee directeuren van de Stiftung Preussische Schlösser und Gärten (SPSG), die in en rond Berlijn en Potsdam 33 paleizen en parken beheert. Voor de veteraan Eberhard von Puttkamer, Duits ambassadeur in Nederland van 1996 tot 2001, is dit crisisberaad een herhaling van de geschiedenis. In het voorjaar van 2000, onder staatssecretaris Rick van der Ploeg, werd Huis Doorn ook bijna wegbezuinigd. Het leidde destijds tot een storm van protest – iets waar nu

nog bepaald geen sprake van is. De Leidse hoogleraar geschiedenis Jan Bank schreef destijds iets wat hier aan tafel ook gezegd wordt: 'Het belangrijkste argument voor een behoud van het museum in Doorn is niet de dynastieke pracht of het Nederlandse aandeel in de afloop van de Eerste Wereldoorlog. Het is van een Europese reikwijdte. Huis Doorn staat niet op zichzelf maar is deel van een netwerk, waarachter een Europese geschiedenis schuilgaat.'

Duitse steun

In Huis Doorn hebben ze de foto's nog: glamourachtige kiekjes waarachter het lot van een continent schuilgaat. Prinsen en koningen van negen monarchieën die tot de Eerste Wereldoorlog de dienst uitmaakten in Europa, bijeen op een bruiloft, vlak voordat hun heer-

schappij voorgoed verleden tijd zouden zijn. De vorige keer heeft het offensief Huis Doorn gered. Maar of het dit keer ook zal lukken? Von Puttkamer: 'Ik durf geen voorspellingen te doen. Ik had überhaupt nooit gedacht dat we na twaalf jaar hetzelfde gesprek opnieuw zouden voeren. Alsof Huis Doorn de afgelopen jaren niet geweldig gegroeid is.'

De Duitsers prijzen de samenwerking. Er wordt gesproken over Duitse steun aan Doorn, waarvan al lang sprake is. Vele Duitse paleizen en musea tonen objecten uit de collectie die volgens de Raad voor Cultuur 'niet van hoge kwaliteit' zou zijn. Deze zomer zijn er bijvoorbeeld stukken uit Huis Doorn te zien in de blockbuster-tentoonstelling over Frederik de Grote in het Neues Palais in Park Sanssouci (Potsdam) en het Deutsches Historisches Museum.

Als je ronddwaalt in de gebouwen in Berlijn, Potsdam en Doorn, ga je fascinerende verbanden zien. Frederik de Grote (1712-1786), kunstzinnig filosoof en onverzadigbare veldheer, werd geadoreerd door keizer Wilhelm II, die in elke kamer in Huis Doorn wel een borstbeeld of plaatje van 'der Alte Fritz' hing. En Adolf Hitler bewonderde beiden, hij gebruikte Frederik in propagandafilms en kopieerde keizer Wilhelms innovatieve technieken voor zelfpromotie. De fabriek die eerst aan de lopende band Wilhelm-bustes produceerde, schakelde tijdens het nazi-regime over op Hitler-koppen. Wilhelm moest zelf niet veel van Hitler hebben: die liet geen ruimte voor een monarch. Toen de keizer in 1941 stierf, liet de Führer een grote krans met hakenkruisen bezorgen en werd zijn uitvaart in Doorn alsnog een nazivertoning.

De verhalen van Huis Doorn en de Duitse paleizen en musea zijn onmogelijk los van elkaar te zien. De bruiklenen zijn er de concretisering van. In ruil voor bruiklenen krijgt Doorn de stukken vaak gerestaureerd terug – aanzienlijke giften in arbeidsuren en expertise. Voor research en tentoonstellingen is er regelmatig Duitse financiële steun aan Doorn. Maar altijd op projectbasis, de vaste kosten en huur wil Duitsland niet betalen. Aan deze tafel weet iedereen dat de Nederlandse staat 'Haus Doorn' na de Tweede Wereldoorlog geconfisqueerd heeft en sinds 1952 als rijksmuseum heeft opengesteld.

Hofprotocol op zakformaat

En wat als Nederland de zaak uiteindelijk zou verkopen? Oud-ambassadeur Eberhard von Puttkamer: 'Wahnsinn.' Samuel Wittwer, SPSG-directeur: 'Een rijksmuseum verkopen? Niet voorstelbaar. Zelfs als men zou zeggen: we geven de spullen van de keizer terug aan jullie, we heffen Huis Doorn op, dan zouden wij treurig zijn. Je gaat niet onnodig ingrijpen in de geschiedenis. De Duitse paleizen zijn noodgedwongen vrijwel allemaal reconstructies. Huis Doorn daarentegen is volledig authentiek. Hier kun je zien hoe de laatste keizer gewoon heeft, dat kan nergens anders. In de herdenkingsjaren van de Eerste Wereldoorlog, 2014 en 2018, zal dat zeer belangrijk zijn en internationaal veel belangstelling trekken.' Von Puttkamer: 'Wij hebben door de bombardementen zo veel vernietiging gezien, dat we ons niet kunnen voorstellen dat je zo'n onvervangbare schat vrijwillig opgeeft. Wij zijn blij met alles wat de vernietiging overleefd heeft. De levende generaties hebben nog geen zeventig jaar in vrede geleefd. Twee generaties daarvoor heeft men elkaar nog afgeslacht. Daartoe

behoort de geschiedenis van het Duitse keizerrijk. En het einde daarvan is Huis Doorn.'

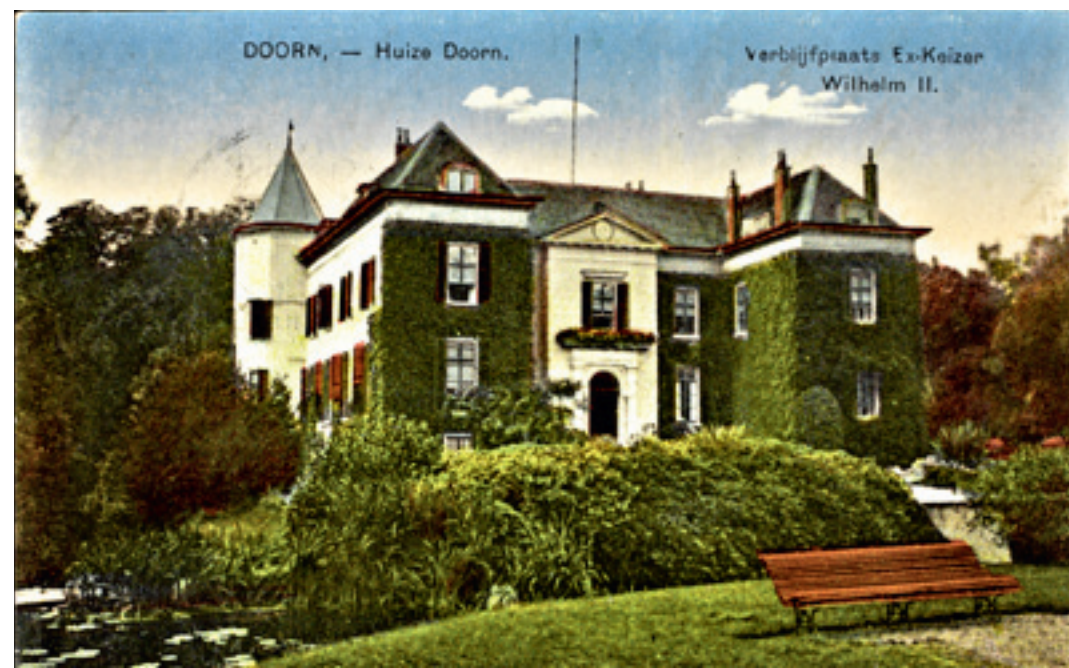
Toen Wilhelm II na de voor Duitsland desastreus geëindigde Eerste Wereldoorlog ontroond werd en hals over kop zijn land moest ontvluchten, vroeg hij in 1918 asiel aan bij zijn familielid koningin Wilhelmina. Nergens kon hij terecht, hij werd internationaal beschouwd als een van de belangrijkste aanstichters van de gruwelijkste oorlog die de wereld tot op dat moment had gekend. De laatste regerende telg van een koninklijk geslacht waarvoor macht eeuwenlang een vanzelfsprekendheid was geweest, moest bedelen om een schuilplaats in een koninkrijkje dat te midden van al het geweld puur uit lijfsbehoud de neutraliteit had bewaard.

Met lichte tegenzin liet Wilhelmina de keizer toe (ze vond naar verluidt dat hij beter als een vorst te midden van zijn eigen volk ten onder had kunnen gaan). Na een tijdelijke opvang op slot Amerongen kocht de keizer in 1920 een achttiende-eeuws lusthof voor zichzelf in Doorn (de kern stamt uit de negende eeuw). Hij woonde er met zijn vrouw als een banneling op stand en liet zijn personeel dagelijks een keizerlijk hofprotocol op zakformaat uitvoeren.

De keizer omringde zich met het decor van zijn verleden, een decor dat sindsdien onaangeraakt is, een tijdscapsule. De pantoffels van de keizer staan nog naast zijn bed. Directeur Eymert-Jan Goossens: 'Huis Doorn is minder dood als de Duitse paleizen. Omdat je hier de sporen ziet van de mensen die hier leefden. Een bureau dat naar het licht gekeerd staat. De stoel van de keizer waar een extra kussen op ligt, zodat hij net iets hoger kon zitten dan zijn gasten.'

Keizer Wilhelm richtte Huis Doorn in met behulp van 59 treinwagons vol meubels, dierbare schilderijen, immense tapijten, kroonluchters, vergulde kandelaars en tientallen kisten met het kostbaarste tafelzilver en serviesgoed, alles afkomstig uit zijn eigen paleizen. Veel van die huisraad droeg – typerend voor de keizer – een propagandistische boodschap uit. Via de schilderijen in de entree wilde hij zijn gasten direct duidelijk maken dat zijn verblijf in de lage landen eigenlijk heel logisch was.

In de hal hing de keizer een portret van Vader des Vaderlands Willem van Oranje, die zoals bekend 'van Duitsen bloed' was. Daarboven een portret van de keurvorst van Brandenburg en daartegenover een portret van diens vrouw. De Duitse keurvorst Friedrich Wilhelm studeerde in Leiden, werd verliefd op het Nederland van de zeventiende eeuw en trouwde met Louise Henriette van Oranje, oudste dochter van stadhouder Frederik Hendrik. Voor haar werd 'Schloss Oranienburg' gebouwd. Tegen de achterwand van de hal in Doorn: levensgrote portretten van stadhouder Willem V en zijn Duitse vrouw, Wil-

Huis Doorn op een briefkaart, circa 1920

helmina van Pruisen. Allemaal familie, wou de keizer maar zeggen. Hij was nota bene zelf ook prins van Oranje. Huis Doorn niet Nederlands? Goossens: 'We kunnen de argumenten van de keizer zelf gebruiken om dat te weerleggen.'

Veilen van de collectie

Het 'nationalistische' argument is niet de enige reden waarom de Raad voor Cultuur adviseert om het museum te sluiten. De Raad vindt het activiteitenplan van Huis Doorn 'van onvoldoende niveau'. En het publieksbeleid acht de Raad 'te weinig vanuit een inhoudelijke binding met het publiek vormgegeven'. Het richt zich 'voornamelijk op het binnenhalen van meer bezoekers'. Goossens: 'Sinds wanneer is dat laatste een probleem?'

Hoewel de Raad voor Cultuur het collectiebeleid van het museum 'adequaat en helder' vindt en positief oordeelt over het educatiebeleid en innovaties als een online e-museum, adviseert hij van de gevraagde € 517.053,- slechts € 237.000,- te honoreren. Dat bedrag is uitsluitend bedoeld voor 'beheer en behoud van de collectie'. Directeur Goossens: 'Daar moeten we dan de huur nog van aftrekken, de 75.000 euro die we jaarlijks aan dezelfde overheid betalen. We houden dan feitelijk slechts 162.000 euro over. Dit betekent dat het museum per 1 januari 2013 zijn deuren moet sluiten, waarmee ook al onze eigen inkomsten wegvallen.'

Subsidie voor 'behoud en beheer' is volgens Goossens het begin van het einde, want een museum dat niet open is, sterft op den duur. 'We veranderen in een depot. Uiteindelijk is het dan een kleine stap naar het afstoten van het landgoed en het veilen van de collectie van 30.000 zeldzame en vaak zeer kostbare objecten. Ik vraag me af wat men dan met het mausoleum van keizer Wilhelm II wil doen, hier in het park. Testamentair heeft de keizer bepaald dat zijn stoffelijk overschot alleen naar zijn vaderland mag worden overgeplaatst op de dag dat de monarchie in Duitsland wordt hersteld.' De Raad maakt zich volgens het fel bekritiseerde advies *Slagen in Cultuur* (mei 2012) zorgen over de financiële positie van Huis Doorn. Goossens: 'En om die reden wil men drie van de vijf ton subsidie schrappen? Alsof wij nu zo riant in de middelen zitten. Integendeel: we doen het voor een koopje. En nu wordt ineens de suggestie gewekt dat wij een stelletje subsidietrekkers zijn met een dure hobby. In werkelijkheid beheren wij staatseigendom, dat we tegen geringe kosten ook nog openstellen.'

Wie de documenten erop naslaat, moet erkennen dat het oordeel van de Raad voor Cultuur

Wilhelm II, rechts, begeleidt prinses Juliana naar haar plaats voor een diner, 2 mei 1938

'Ik vraag me af wat men dan met het mausoleum van keizer Wilhelm II wil doen'

niet in lijn is met de ontwikkelingen van de laatste jaren. In 2010 repte een onafhankelijke visitatiecommissie in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) van 'zeer positief stemmende ontwikkelingen' op Huis Doorn. 'Doorn kan een voorbeeld zijn voor veel instituties, binnen en buiten Nederland, die over veel ruimere middelen beschikken, maar die minder prestaties leveren', schreef voorzitter dr. M. Kirby Talley Jr. Organisatorisch is de situatie van Huis Doorn vrij overzichtelijk. Het wordt gerund en aangestuurd door twaalf betaalde parttimers (acht fte). Daar tegenover staan honderddertig vrijwilligers – van gidsen en suppoosten tot tuiniers, zilverpoetsers en textielherstellers, bij elkaar zo'n vijftien fte onbezoldigde medewerkers. Via kaartverkoop en donaties (het bezoekersaantal ligt vrij stabiel op 25.000 per jaar) voorziet het museum de afgelopen twee jaar voor 52 procent in eigen inkomsten (vereist voor subsidie: 17,5 procent). Dit cijfer is berekend door het ministerie van OCW, maar speelt in het advies van de Raad voor Cultuur geen rol. Ook de vrijwilligers worden in het advies niet genoemd. Terwijl we door Huis Doorn lopen, klinkt er pianomuziek. Piet van Asselt (82), gepensioneerd ambtenaar, heeft net een muzikrol in de pianola gelegd. Als bezoekers hem aanspreken, vertelt hij ze verhalen over de muzikale

voorkeuren van de keizer en de geschiedenis van de pianola. In de keuken staan vier dames bloemen te schikken. Goossens: 'Verse bloemen en pianomuziek brengen leven in zo'n onbewoond paleis. Ik wil bezoekers het gevoel geven dat de keizer en zijn vrouw alleen even een wandeling aan het maken zijn. Fantastisch dat wij vrijwilligers hebben die dit kunnen doen, maar die kun je alleen aan je binden als je een organisatie hebt. Met uitsluitend vrijwilligers kun je geen rijksmuseum runnen.'

Het vervolg van dit verhaal is uiterst ongewis, tot de derde dinsdag van september. Enkele heren uit het gezelschap van het crisisoverleg in Berlijn schrijven een brief aan staatssecretaris Zijlstra, die de Duitse minister van Cultuur Bernd Neumann zal ondertekenen en versturen. Neumann heeft vorig jaar nog een kijkje genomen in Huis Doorn. Hij heeft tijdens dat bezoek aan Nederland ook met Zijlstra gepraat. Opvallen zal van levensbelang zijn. Van de 118 culturele instellingen die rijkssubsidie hadden aangevraagd, heeft ruim de helft bezwaar aangetekend tegen negatieve adviezen. Wat betreft de musea stelt de Raad in een reactie slechts twee van de 24 bezwaar makende instellingen deels in het gelijk: het Scheepvaartmuseum en het Teylers Museum. Rijksmuseum Twenthe, Slot Loevestein, het Geldmuseum en Huis Doorn blijven op de lijst staan voor sluiting. Eén ding is zeker: als Huis Doorn echt voor goed gesloten wordt vanwege bezuinigingen, koud twaalf jaar nadat het schijnbaar gered werd, dan zal het einde van dit keizerlijke paleis in elk geval de boeken ingaan als een zuiver Nederlandse geschiedenis. ■